

I. RÉSZ

1. Szeresd anyanyelvedet!

Meleg szeretettel függj a hon nyelvén!

*Tiszteld s tanuld más művelt népek nyelvét is, de soha ne feledd,
hogy idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig művelni kötelesség.*

Kölcsey Ferenc.

2. Jó magyarság

Nyelvünknek legfőbb baja az idegen hatás befogadására való nagy készségünk. Nem szavak meghonosítását értem, mert erre a «behozatal»-ra minden nyelvnek szüksége van, s nálunk ez nem is volt túlon túl nagy. Azt a szellemi tunyaságunkat fájjalom, hogy sokszor nem a magunk nyelvén gondolkozunk, pedig rendkívül gazdag és a legnagyobb finomságok kifejezésére is alkalmas, hanem idegen nyelvből — most már legeslegtöbbször a németből — fordítunk, idegent utánzunk.

Úton-útfélen bántja a fülünket az idegenszerű kiejtés. Akik így beszélnek, azoknak a mi földrészünk nem *Európa*, hanem *Ejropa*; a kettős mássalhangzók helyett rövideket ejtenek: *kelemes, szelemes, vilamos, elenkezőleg, bene, retenetes*; az ő vonatjuk nem «egy óra múlva» indul, hanem «egy óra múlva»; ha valakit megdicsérnek, hogy «nagyon derék ember», akkor mind a három szónak kiemelik az első tagját, s mikor azt kérdik, hogy «mikor megyünk haza?», az utolsó szótagon fölkapják a hangot.

Nagyon elharapódtak az olyan összetételek, amelyeknek csak az utótagja van lefordítva, az előtagjuk pedig meg van hagyva német alakjában. Ezek között van egy soktagú család, a *kultúr*-család: *kultúremler, kultúrnép, kultúregylet, kultúrviszonyok, kultúr-szükséglet, kultúrigények, kultúrállam, kultúrpalota* és a sokszor emlegetett *kultúrjölény*.¹ Ilyenek még: *agrárállam, agrártársadalom,*

¹ Magyar szóval: *művelt ember, nép, állam; műveltséggel járó szükséglet, igények; műveltségbeli vagy műveltségi fölény; közművelődési egylet, viszonyok, palota.*

agrárkérdések; ¹ *textilipar, textilárak*.² Újabban ismét lábrakaptak a *túl*-előtagú németes összetételek is, mint *túlnagy, túlhangos, túlfinom, túlértes,*³ pedig ezeket régebben már sikerült megtizedelni.

Sok visszaélést követnek el a névelőkkel is. A határozatlan névelő idegenszerű használata félelmetesen terjed, s az ép nyelv-érzékű embert mód nélkül bántja pl. az ilyen mondás: «Az *egy* szép tett, az *egy* nemes tett, az *egy* hazafias tett volt.» De nem kisebb hibát követnek el azok, akik az ellenkező túlzásba esnek és a határozatlan névelőt elhagyják, holott ki kellene tenniük, pl. *kis* vizet kérek, *pár* szál virágot vettem, *kicsit* szégyellem is. — Németesség a határozott névelőnek a német *die* értelmében való alkalmazása ilyenekben: *a* Jászai, *a* Márkus, *a* Fedák. Sajnos, hogy ez már a leányiskolákban is meggyökeresedett, pedig a magyar a nőt sohasem nevezi, se nem szólítja a pusztá vezetőkéneven; neki *Jászai, Márkus, Fedák* így magában vagy akár névelővel is mindig férfit jelent. Viszont hiba némelykor a határozott névelő elhagyása. Unos-untig megrótták az ilyeneket: *elnök* az ülést bezárja,⁴ *szerző* nem helyesen fogta föl a föladatát stb.; ezek rossz németességnek rossz magyar utánzatai. Ennél még gyakoribb hiba az, hogy elhagyják a különválasztó névelőt, pl. e helyett: «*a* magyar és *a* német hadsereg» azt mondják: «*a* magyar és német hadsereg», mert ez magyarokból és németekből álló hadsereget jelent.

A névmások használatában legbántóbb a vonatkozó *aki, ami, amely* túltengése a személynévmások vagy a mutatók rovására, pl. A kereskedők a kormány tagjainál is jártak, *akiket* közbelépésre kértek.⁵ A miniszter úr válasza nem kielégítő, *amire*⁶ nézve meg kell jegyezni... stb. a végtelenségig. A hivatalos nyelvben csakúgy hemzseg a sok *minélfogva, miért is, minek folytán, minek következtében*, e helyett: *ennélfogva, azért, tehát, ez okból, ennek következtében*. Ezek réges-régi latinosságok, a német irodalmi nyelvben is meggyökeresedtek, s nekünk azt természetesen utánoznunk kell. Gyakran előforduló németesség a mutató név-

¹ *Földművelő állam, mezőgazdasági társadalom, mezőgazdasági kérdések*;

² *Szövőipar, szőtt árak*.

³ Németül: *übergross, überlaut, überfein, überreif*; magyarosan: *túlságos nagy, igen nagy, nagyon nagy* stb.

⁴ Magyarosan: *az elnök berekeszti az ülést*.

⁵ Magyarosan: *közbelépésre kérték őket*.

⁶ Magyarosan: *erre*.

más elhagyása is, pl. Mutatja a körülmény, hogy... Vegyük az esetet, hogy... Fölvetették a kérdést, hogy... (e helyett: *az a körülmény, azt az esetet, azt a kérdést*). Az *azon* névmás az élőnyelvben már csak «ugyanaz» jelentésében él, pl. *azon* mód(on), *azon* melegiben, *azon* véresen; de mondani nem mondja senki: *azon* ember, sem: *ezen* szerződés, hanem *az az* ember, *ez a* szerződés. Az *azon*, *ezen* névmásnak irodalmi használata hibának nem hiba, nem is németesség, csak egy darab avultság, azért bántja a nyelvérzékét, mert nem jó, ha az irodalmi nyelv az élő nyelvtől nagyon eltávolodik. Az *azon*, *ezen* helyett sokan az *ama*, *eme* névmást kapták föl, de ez csöbörből vödörbe lépés (különösen így: *ama* elmélet, *eme* alkalom, *z* nélkül), mert az *amaz*, *emez* névmást az élőbeszédben jelzőül már nem, hanem csakis főnév helyett használjuk és úgy is csak nyomatékosan.

A szenvedő igeről azt állították, hogy a latin szenvedő igeragozás utánzására mesterségesen csinált igeidom. Ez tévedés. A szenvedő mondat szerkezet megvan olyan nyelvekben is, amelyek a mi nyelvünknek a rokonai. A magyar szenvedő igeragozás is természetes fejlemény, és hajdanában bizonyára széltében éltek vele. A mai köznyelvből azonban teljesen kiveszett, mert azt az egynéhány hagyományos alakot, amely még megvan, ú. m. *dícsértessék* (a Jézus Krisztus), *születik*, *méltóztassék*, tisztelettel *viseltetik*, benne *foglaltatik*, senki sem érzi már szenvedőnek. A politikai szónoklat, a közigazgatás és a törvénykezés meg a tudományos irodalom nyelvén kívül már papiroson sem találkozunk ezzel az *-atik*, *-etik*, *-tatik*, *-tetik* képzős elavult igealakokkal. De a német észjárásúak megalkották az ilyen németes szenvedő szerkezeteket: az ítélet holnap *lesz kihirdetve*, az egész készlet *ki lesz árusítva*, a javaslat *el lett fogadva*, a választás napja *meg lett állapítva* stb.¹ Ilyeneket a közbeszédben gyakran hallani; az irodalomban nem igen terjedtek el, mert a nyelvjavítók jókor fölemelték ellenük óvó szavukat. Ennek az óvásnak meg az a következménye lett, hogy sokan általában tartózkodnak a *lesz* igeinek és a *-va*, *-ve* képzős igenévnek összeszerkesztésétől. Pedig erre nincsen ok, csak tudni kell, mikor helyes, mikor nem. Helytelen pl., ha azt mondják: «Nálunk a boltok hat órakor *lesznek becsukva*»,² de egészen helyes, ha állapotot jelölve azt mondom: «Mire beérünk a városba,

¹ Das Urteil wird morgen verkündigt. Der Wahltag wurde festgestellt.

² Bei uns werden die Geschäfte um sechs Uhr geschlossen. Magyarosan: Nálunk a boltokat hat órakor csukják be.

a boltok már *be lesznek csukva.*¹ Sokan még a *van* igét sem merik *-va, -ve* képzős igenévvel egybeszerkeszteni s a vélt hibát úgy kerülik el, hogy valódi hibával helyettesítik ilyenképpen : a nyelve *bevont*, a hegytető hóval *borított*, a vendéglőben minden szék *foglalt*, a cél tehát *tudott* előttünk. Ez németesség.²

A szenvedő alakra visszatérve meg kell még említenem, hogy újabban nagyon lábrakapott a szenvedő mondatszerkezetnek egy furcsa pótléka, amelyben az állítmány a *nyer* ige meg a tárgya, pl. ugyanaz a szabály *nyer alkalmazást (alkalmaztatik)*, ez a hír nem *nyert megerősítést* (nem *erősített meg*), ezzel az ügy *befejezést nyert*, a kérdés beható *megvitatást nyert*, *megállapítást nyert*, *igazolást nyert*, *elintézést nyert* stb. Semmi okunk sincs rá, hogy ennek a sok *nyereségnek* örüljünk.³

A németességek között sűrűn szerepel a többesszám. Egészen közönséges németesség két- és a többtagú alany állítmányának többesszámba tétele, pl. anyja és nagyanyja *nevelték* (*nevelte* helyett). A miniszterelnök és a pénzügyminiszter Párizsba *utaztak* (*utazott* helyett). Jól tudjuk, hogy ilyenek elvétve remekírók, pl. Vörösmarty és Arany tolla alól is kikerültek, de talán csak a rím vagy a versmérték kedvéért, s ez semmikép sem menti a kisebbeket és az egészen kicsinyeket. Sokan még a németnél is németebbek és többesszámot használnak olyankor is, mikor a német sem él vele, pl. Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok; a latin és görög *nyelvek*; a VII. és VIII. *osztályokban* stb.⁴

A némettség hatása szegényíti is irodalmi nyelvünket. Minden nyelvnek tömérdek olyan szava van, amely többfélet jelent, s az ilyeneknek más nyelvben több szó felel meg. Aki jól tud magyarul az meg tudja választani, hogy többjelentésű német szó helyébe mikor tegye ezt, mikor azt a magyar szót: Akinek fogyatékos a

¹ Bis wir in die Stadt gelangen, *werden* die Geschäfte schon *geschlossen sein* (vagy: *sind* die Geschäfte schon *geschlossen*).

² A németben t. i. a *bevont* és a *bevonva* egyaránt *belegett*, az *elfoglalt* és az *elfoglalva* egyképpen *besetzt*. A német így beszél: Eine *belegte* Zunge. Seine (ihre) Zunge ist *belegt*. Ein *besetzter* Stuhl. Der Stuhl ist *besetzt* stb. Mi magyarok azonban kétféleképpen mondjuk: *Bevont* nyelv. A nyelve *be van vonva*. *Elfoglalt* szék. A szék *el van foglalva*. Hasonlókép: *Hóval borított* hegytető. A hegytető hóval *van borítva*. *Tudott* cél. A cél *tudva van* (ismeretes) előttünk. A népdal sem így szól: Az én szűröm ujjá *bekötött*. A rácsos kapu *zöldre festett*. Hanem: *Be van* az én szűröm ujjá *kötve*. *Zöldre van* a rácsos kapu *festve*.

³ Magyarosan így mondjuk: ugyanazt a szabályt *alkalmazzuk* vagy *alkalmazzák* vagy *kell alkalmazni*, ezt a hírt nem *erősítették meg*, az ügy *befejeződött*, a kérdést behatóan *megvitatatták*; *megállapították*, *igazolták*, *elintézték* vagy *elintéződött* stb.

⁴ Magyarosan: Horvát-, Szlavon- és Dalmátország; a latin és a görög *nyelv* vagy a latin nyelv és a görög a VII. és a VIII. *osztályban* stb.